

VÝVOJ DEMOGRAFICKÉ A SÍDELNÍ STRUKTURY

Úvod

Rozmístění obyvatelstva na určitém území a jeho struktura je výsledkem mnohostranných, dlouhodobě probíhajících procesů, které jsou ovlivněny přírodními, ekonomickými i společenskými podmínkami. Také demografická a sídelní struktura Ústeckého kraje se vyvíjela v závislosti na specifických znacích této oblasti, k nimž patřila zejména těžba nerostných surovin s navazujícím rozvojem těžkého průmyslu a dopravy. Strukturu osídlení též významně ovlivnily značné přesuny obyvatelstva v předválečných i poválečných letech, které byly zakončeny následným dosídlováním kraje z ostatních částí republiky.

Území současného Ústeckého kraje bylo vymezeno na základě zákona 347/1997 Sb. o vytvoření vyšších územně správních celků, který nabyl účinnosti 1. 1. 2000 a kraj tak k tomuto datu tvořilo sedm okresů bývalého Severočeského kraje - Děčín, Chomutov, Litoměřice, Louny, Most, Teplice a Ústí nad Labem. Proti předchozímu uspořádání (10 okresů), platnému od reorganizace v roce 1960, se tři okresy (Česká Lípa, Jablonec nad Nisou a Liberec) staly součástí nově vzniklého Libereckého kraje. Od 1. 1. 2003 vstoupila reforma veřejné správy do druhé fáze, která vyhláškou stanovila správní obvody obcí s rozšířenou působností a obcí s pověřeným obecním úřadem. Od tohoto data vzniklo v Ústeckém kraji 16 správních obvodů obcí s rozšířenou působností a 30 správních obvodů obcí s pověřeným obecním úřadem. V případě Ústeckého kraje jsou tyto správní obvody přímo skladebné do území okresů a podrobnější informace o nich lze nalézt v publikaci Správní obvody obcí s rozšířenou působností, která bude vydána na konci roku 2004.

Na následujících stránkách je stručně charakterizován vývoj populace, věkové struktury a osídlení v Ústeckém kraji a jeho okresech v letech 1991 až 2003.

Obyvatelstvo

Popis demografického vývoje v Ústeckém kraji v letech 1991 až 2003 je vhodné začít jednoduchou retrospektivou. Následující tabulka ukazuje vývoj počtu obyvatel v jednotlivých okresech Ústeckého kraje od roku 1961 do roku 2001. Jsou zde vybrány stavy obyvatelstva z populačních cenů a porovnány v desetiletých obdobích. Ze srovnání je zřejmé, že populační vývoj se v jednotlivých okresech Ústeckého kraje lišil. Nárůst počtu obyvatel ve všech sledovaných letech byl zaznamenán jedině v okrese Chomutov, kdy se od roku 1961 do roku 2001 zvýšil počet obyvatel o 33 %. V okresech Most a Ústí nad Labem evidujeme ve všech sledovaných desetiletích s výjimkou posledního též nárůst počtu obyvatel. V okrese Ústí nad Labem během posledních čtyřiceti let přibýlo 16,8 % obyvatel, v okrese Most již jen 3,9 %.

Tab. 1 Vývoj počtu obyvatel podle výsledků sčítání lidu v letech 1960 až 2001 podle okresů Ústeckého kraje

	Počet obyvatel podle cenzu					Řetězový index				Podíl okresu na kraji	
	1961	1970	1980	1991	2001	1970/ 1961	1980/ 1970	1991/ 1980	2001/ 1991	1961	2001
Kraj celkem	782 754	796 762	832 525	824 461	820 219	101,8	104,5	99,0	99,5	100,0	100,0
okres											
Děčín	131 956	132 429	138 093	133 448	133 887	100,4	104,3	96,6	100,3	16,9	16,3
Chomutov	93 967	103 735	118 043	124 081	124 979	110,4	113,8	105,1	100,7	12,0	15,2
Litoměřice	115 415	115 990	119 621	113 883	114 259	100,5	103,1	95,2	100,3	14,7	13,9
Louny	88 064	85 853	88 472	86 640	86 020	97,5	103,1	97,9	99,3	11,3	10,5
Most	112 818	117 189	117 297	120 212	117 196	103,9	100,1	102,5	97,5	14,4	14,3
Teplice	139 679	135 644	135 838	127 872	126 098	97,1	100,1	94,1	98,6	17,8	15,4
Ústí nad Labem	100 855	105 922	115 161	118 325	117 780	105,0	108,7	102,7	99,5	12,9	14,4

Mezi jednotlivými cenzy obyvatelstvo ubývalo především v okresech Teplice a Louny s výjimkou sedmdesátých let, kdy byl v roce 1980 proti roku 1970 zjištěn nárůst počtu obyvatel, a to ve všech okresech. Bylo to způsobeno populační explozí v sedmdesátých letech, ale i tak v okresech Teplice a Most přibýlo v tomto období pouze 0,1 % obyvatelstva.

S výše uvedeným korespondují i změny podílů jednotlivých okresů na celém kraji. Nejvíce narostl podíl obyvatelstva okresu Chomutov, o 3,2 %, následoval okres Ústí nad Labem, kdy se jeho podíl zvýšil o 1,5 %. Podíly ostatních okresů se v průběhu let 1961 až 2001 snížily. Nejvíce to bylo v okrese Teplice, kdy se jeho podíl na kraji snížil o 2,4 % a v průběhu čtyřiceti let se počet obyvatel tohoto okresu snížil o 9,7 %.

Podrobnější vývoj počtů obyvatelstva okresů Ústeckého kraje v letech 1991 až 2003 lze nalézt v následující tabulce. Srovnáme-li počty obyvatel v letech 2001 a 2003, ve většině okresů obyvatelstva mírně ubylo. Nejvyšší úbytek v tomto období byl zaregistrován v okrese Most, a to 0,5 %. Následoval okres Louny s 0,3% úbytkem obyvatelstva a okres Ústí nad Labem s 0,2% úbytkem. Naopak nejvyšší přírůstek

obyvatelstva mezi roky 2001 a 2003 byl evidován v okrese Teplice (0,5 %) a v okrese Litoměřice (0,3 %). Vývoj počtů obyvatelstva v letech 1991 až 2003 v jednotlivých okresech je znázorněn v grafické příloze.

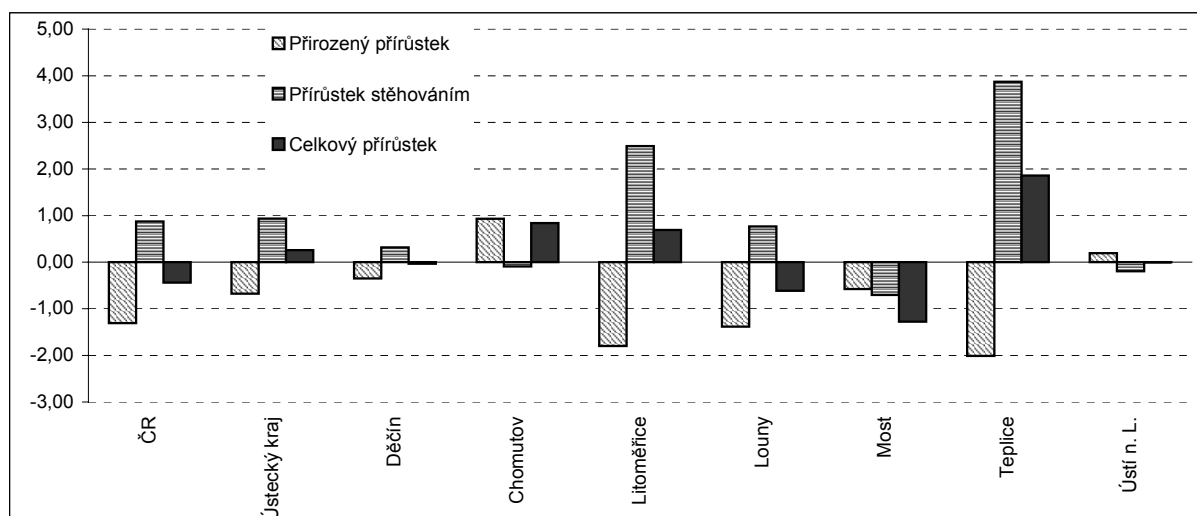
Tab. 2 Vývoj počtu obyvatel v Ústeckém kraji a okresech (k 1. 7.)

	Počet obyvatel kraje	Počet obyvatel						
		Děčín	Chomutov	Litoměřice	Louny	Most	Teplice	Ústí nad Labem
1991	824 596	133 591	124 114	113 820	86 678	120 148	127 855	118 390
1992	824 716	133 672	124 276	113 933	86 475	120 205	127 789	118 366
1993	825 392	133 878	124 571	114 086	86 607	120 302	127 806	118 142
1994	825 290	133 954	124 709	114 038	86 488	120 305	127 485	118 311
1995	825 628	133 972	125 129	114 036	86 189	120 165	127 632	118 505
1996	825 188	133 779	125 118	113 927	85 848	120 004	127 936	118 576
1997	825 674	133 705	125 327	114 037	85 716	119 766	128 406	118 717
1998	826 504	133 769	125 454	114 145	85 880	119 670	128 863	118 723
1999	826 771	133 758	125 443	114 165	85 906	119 302	129 596	118 601
2000	826 992	133 683	125 455	114 141	86 129	118 990	129 986	118 608
2001	820 241	133 858	124 960	114 305	85 986	117 217	126 122	117 793
2002	819 442	133 662	124 723	114 486	85 874	116 887	126 305	117 505
2003	819 851	133 693	124 824	114 627	85 754	116 664	126 763	117 526

¹⁾ Od roku 2001 včetně cizinců s dlouhodobým pobytem

Na vývoj počtu obyvatelstva navážeme rozbořem přírůstků přirozenou měnou a migrací ve sledovaném období. Následující graf shrnuje strukturu přírůstků/úbytků v jednotlivých okresech (jde o roční průměry, přepočtené na 1 000 obyvatel středního stavu). Nejvíce ubývalo obyvatelstva přirozenou měnou v okrese Teplice a Litoměřice, naopak v okrese Chomutov bylo ve sledovaném období dosaženo průměrných kladných přirozených přírůstků, které ještě můžeme nalézt v okrese Ústí nad Labem. Ve všech ostatních okresech evidujeme úbytek obyvatelstva přirozenou měnou. Ve většině okresů Ústeckého kraje registrujeme kladné migrační saldo, ztráty migrací nacházíme především v okrese Most, následují Ústí nad Labem a Chomutov. Grafické znázornění jednotlivých druhů přírůstků/úbytků v okresech Ústeckého kraje v období 1991 až 2003 je možno nalézt v příloze.

Graf 1 Celková bilance přírůstků obyvatelstva v letech 1991 až 2003 v Ústeckém kraji, porovnání okresů

Následující tabulka porovnává hodnoty přírůstků pro tři čtyřletá období mezi roky 1992 až 2003. Srovnáním těchto tří období vidíme, že přirozená měna se dostala z kladných hodnot ve čtyřech okresech a celkově i v kraji do záporných hodnot ve všech okresech s výjimkou téměř zanedbatelného kladného přirozeného přírůstku v okrese Ústí nad Labem. Migrační měna se naopak dostala ze záporných hodnot

v pěti okresech v letech 1992 až 1995 na kladné v následujících obdobích, kdy pouze okres Most si podržel záporné migrační saldo v celém období. V posledním sledovaném období je úbytek obyvatelstva migrací evidován i v okrese Ústí nad Labem. Zároveň se v průběhu let zvýšil objem migrace, kdy jsou především ziskové okresy Litoměřice a Teplice, a to po všechna tři období. Kraj jako celek si v celém sledovaném období udržel kladné migrační saldo. Celková měna jako výsledek vývoje obou předchozích přírůstků změnila kladné znaménko u pěti okresů v prvním období na záporné opět u pěti okresů v období posledním. Trvale ziskový je po celé sledované období pouze okres Litoměřice a kraj jako celek. Významně ziskový je v posledních dvou obdobích i okres Teplice. Je to způsobeno vysokými migračními přírůstky, které jsou z největší části tvořeny cizinci.

Tab. 3 Srovnání struktury a intenzity přírůstků obyvatel podle okresů Ústeckého kraje v obdobích 1992 - 1995, 1996 - 1999 a 2000 - 2003 (roční průměry)

	Živě narození	Zemřelí	Přírůstek (úbytek)		Celkový přírůstek (úbytek)	Na 1 000 obyvatel středního stavu					
			přirozený	stěhováním		živě narození	zemřelí	přírůstek (úbytek)		celkový přírůstek (úbytek)	
								přirozený	stěhováním		
Kraj celkem okres	1992 - 1995										
	38 009	37 523	486	155	641	11,5	11,4	0,1	0,0	0,2	
	Děčín	6 215	5 980	235	-119	116	11,6	11,2	0,4	-0,2	0,2
	Chomutov	5 933	4 906	1 027	-72	955	11,9	9,9	2,1	-0,1	1,9
	Litoměřice	4 935	5 467	-532	692	160	10,8	12,0	-1,2	1,5	0,4
	Louny	3 838	4 154	-316	-296	-612	11,1	12,0	-0,9	-0,9	-1,8
	Most	5 587	5 290	297	-229	68	11,6	11,0	0,6	-0,5	0,1
	Teplice	5 852	6 500	-648	364	-284	11,4	12,7	-1,3	0,7	-0,6
	Ústí nad Labem	5 649	5 226	423	-185	238	11,9	11,1	0,9	-0,4	0,5
	Kraj celkem okres	1996 - 1999									
31 252		36 004	-4 752	6 829	2 077	9,5	10,9	-1,4	2,1	0,6	
Děčín		5 228	5 745	-517	483	-34	9,8	10,7	-1,0	0,9	-0,1
Chomutov		4 943	4 837	106	231	337	9,9	9,6	0,2	0,5	0,7
Litoměřice		4 106	5 280	-1 174	1 404	230	9,0	11,6	-2,6	3,1	0,5
Louny		3 234	3 843	-609	727	118	9,4	11,2	-1,8	2,1	0,3
Most		4 430	5 149	-719	-239	-958	9,2	10,7	-1,5	-0,5	-2,0
Teplice		4 757	6 221	-1 464	3 779	2 315	9,3	12,1	-2,8	7,4	4,5
Ústí nad Labem		4 554	4 929	-375	444	69	9,6	10,4	-0,8	0,9	0,1
Kraj celkem okres		2000 - 2003									
	32 438	36 174	-3 516	4 086	350	9,9	11,0	-1,1	1,2	0,1	
	Děčín	5 360	5 819	-459	91	-368	10,0	10,9	-0,9	0,2	-0,7
	Chomutov	5 021	5 063	-42	24	-18	10,1	10,1	-0,1	0,0	0,0
	Litoměřice	4 283	5 139	-636	1 637	781	9,4	11,2	-1,9	3,6	1,7
	Louny	3 324	3 969	-645	553	-92	9,7	11,6	-1,9	1,6	-0,3
	Most	4 490	5 112	-622	-235	-857	9,6	10,9	-1,3	-0,5	-1,8
	Teplice	4 882	6 007	-1 125	2 334	1 209	9,7	11,9	-2,2	4,6	2,4
	Ústí nad Labem	5 078	5 065	13	-318	-305	10,8	10,8	0,0	-0,7	-0,6

Věková struktura obyvatelstva

Věková struktura obyvatelstva se v každé populaci vytváří dlouhodobým vývojem porodnosti, úmrtnosti a migrace. Do věkové struktury obyvatelstva Ústeckého kraje na počátku 21. století se promítly především výkyvy porodnosti během celého předchozího období a působení migrace v poválečných letech a v době rozvoje podkrušnohorské průmyslové oblasti.

Během sledovaného období se věková struktura obyvatelstva kraje výrazně změnila. Podíl dětí do 15 let klesl o 5 % především ve prospěch podílu obyvatelstva ve věku 15 až 64 let. Mírně se zvýšil i podíl

osob starších 65 let. Průměrný věk žijících obyvatel Ústeckého kraje je v roce 2003 nejvyšší v historii a od roku 1991 se zvýšil o 3,1 roku. Velmi významný byl i vzestup indexu stáří, který vyjadřuje počet obyvatel ve věku 65 a více let na 100 obyvatel ve věku 0 až 14 let.

Tab. 4 Věková struktura obyvatelstva v letech 1991 a 2003 (k 31. 12.)

	0 - 14 let (%)		15 - 64 let (%)		65 a více let (%)		Průměrný věk		Index stáří	
	1991	2003	1991	2003	1991	2003	1991	2003	1991	2003
Kraj celkem	21,1	16,1	67,5	71,6	11,4	12,2	35,4	38,5	53,8	75,7
okres										
Děčín	20,9	16,3	67,5	71,4	11,6	12,3	35,5	38,6	55,4	75,3
Chomutov	23,0	16,5	67,7	72,7	9,3	10,8	33,7	37,5	40,4	65,2
Litoměřice	20,5	15,5	67,1	71,0	12,3	13,5	36,4	39,3	60,0	87,4
Louny	21,4	16,2	66,1	71,1	12,4	12,7	35,8	38,5	58,0	78,8
Most	21,6	16,1	68,1	72,1	10,4	11,8	35,0	38,3	48,0	73,6
Teplice	19,8	16,0	68,0	71,7	12,2	12,3	36,4	38,8	61,4	77,1
Ústí nad Labem	20,8	16,3	67,5	71,4	11,7	12,3	35,6	38,6	56,4	75,1

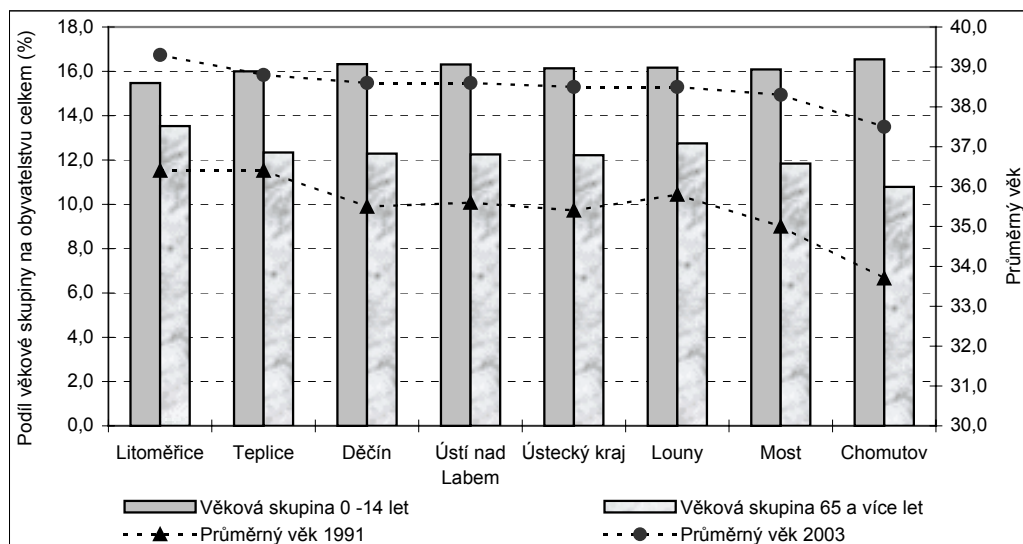
V meziokresním srovnání došlo k největšímu poklesu podílu dětí do 15 let v okrese Chomutov (-6,4 %), který je i tak okresem s nejvyšším podílem dětské složky v kraji v obou sledovaných rocích. Naopak nejnižší pokles tohoto podílu mezi roky 1991 a 2003 byl zaznamenán v okrese Teplice (-3,8 %). Okres Litoměřice v roce 2003 vystřídal okres Teplice proti roku 1991 v nejnižším zastoupení dětské složky v kraji. V okrese Chomutov se také nejvýznamněji zvýšil podíl obyvatelstva v produktivním věku.

Průměrně nejstarší obyvatelstvo žije v okrese Litoměřice a tato skutečnost přetrvává již od roku 1991. Od této doby se průměrný věk obyvatel okresu zvýšil o 2,9 roku. Naopak nejmladší obyvatelstvo nalezneme v roce 2003 v okrese Chomutov, kdy tento stav trvá také už od roku 1991. V tomto okrese také došlo mezi roky 1991 a 2003 k nejvyššímu nárůstu průměrného věku mezi okresy v kraji (+ 3,8 roku).

Vzestup indexu stáří byl nejvýraznější ve sledovaném období v okrese Litoměřice, který se tímto ukazatelem dostal v roce 2003 na nejvyšší příčku v kraji, kdy v roce 1991 toto prvenství náleželo okresu Teplice. Nejnižší počet obyvatel starších 65 let připadající na počet dětí do 15 let nalézáme v okrese Chomutov.

Variabilitu okresů podle průměrného věku v roce 2003 ukazuje názorně graf č. 2. Okresy jsou seřazeny sestupně podle průměrného věku obyvatel okresu v roce 2003. Je zde také patrný nárůst průměrného věku od roku 1991. Umístění Ústeckého kraje mezi okresy člení soubor na dvě skupiny, s nadprůměrným a podprůměrným věkem. Zároveň je zde dobře patrný vzájemný poměr obou neproduktivních složek obyvatelstva.

Graf 2 Základní ukazatele věkové struktury obyvatelstva okresů Ústeckého kraje v roce 2003

Sídelní struktura

Měna obyvatelstva má dopad i na velikostní strukturu sídel. Následující tabulka porovnává počty obcí Ústeckého kraje a jeho okresů dle velikostních skupin v letech 1991 a 2003.

Tab. 5 Porovnání počtu obcí dle velikostních skupin obcí v letech 1991 a 2003 podle správního vymezení v příslušném roce (k 1. 7.)

Velikostní skupina obcí (počet obyvatel)	Počet obcí								
	Děčín	Chomutov	Litoměřice	Louny	Most	Teplice	Ústí nad Labem	Celkem	%
1991									
do 200	4	15	14	9	9	3	3	57	18,1
200 - 499	15	12	46	23	9	6	3	114	35,2
500 - 999	9	8	13	18	1	11	5	65	20,2
1 000 - 1 999	7	3	13	5	3	4	2	37	11,5
2 000 - 4 999	4	1	4	3	2	3	4	21	6,5
5 000 - 9 999	3	-	2	1	1	3		10	3,1
10 000 - 19 999	2	3	1	-		2		8	2,5
20 000 - 49 999	-	-	1	2	1			4	1,2
50 000 a více	1	1	-	-	1	1	1	5	1,6
celkem	45	43	94	61	27	33	18	321	100,0
2003									
do 200	8	12	22	13	7	4	2	68	19,2
200 - 499	17	13	46	28	9	5	5	123	34,7
500 - 999	10	9	17	17	2	12	8	75	21,2
1 000 - 1 999	7	5	12	6	2	4	3	39	11,0
2 000 - 4 999	4	1	4	3	4	4	4	24	6,8
5 000 - 9 999	3	-	2	1	-	2	-	8	2,3
10 000 - 19 999	2	2	1	2	-	2	-	9	2,5
20 000 - 49 999	-	1	1	-	1	-	-	3	0,8
50 000 a více	1	1	-	-	1	1	1	5	1,4
celkem	52	44	105	70	26	34	23	354	100,0

V průběhu posledního desetiletí minulého století došlo ve všech okresech Ústeckého kraje s výjimkou okresu Most k osamostatňování částí obcí, což mělo za následek zvyšování počtu obcí v jednotlivých okresech. Pouze v okrese Most z důvodu pokračující těžby hnědého uhlí zanikla obec Libkovic. V období od roku 1991 do roku 2003 tak přibýlo 33 samostatných obcí. Nejvyšší procentní nárůst počtu obcí byl zaznamenán v okrese Ústí nad Labem (27,8 %), ale absolutně přibýlo nejvíce obcí v okrese Litoměřice (11), který je zároveň okresem s nejvyšším počtem obcí. V roce 2003 se téměř 30 % všech obcí Ústeckého kraje nachází na území okresu Litoměřice a naopak na území okresu Ústí nad Labem najdeme pouze 6 % obcí. Počet obcí v jednotlivých okresech je tedy značně variabilní.

V roce 2003 téměř ve všech okresech převládaly obce ve skupině 200 - 499 obyvatel, pouze v okresech Teplice a Ústí nad Labem byly nejpočetněji zastoupeny obce o velikosti 500 - 999 obyvatel. Ke změně v zastoupení obcí proti roku 1991 došlo především v okresech Chomutov a Most, kdy v roce 1991 byly v těchto okresech nejpočetněji zastoupeny nejmenší obce. V průběhu sledovaných let se významně zvýšily počty obcí ve třech nejmenších velikostních skupinách obcí, což bylo způsobeno především osamostatňováním částí obcí a následným vznikem nových obcí. Nejvyšší procentní nárůst byl zaznamenán ve skupině nejmenších obcí (17 %), naopak úbytky evidujeme ve skupině obcí s 5 000 až 9 999 obyvateli a ve skupině obcí s 20 000 až 49 999 obyvateli.

Podíly obyvatel žijících v jednotlivých velikostních skupinách jsou značně nerovnoměrné. V roce 2003 nejvíce obyvatel žije v jednotlivých okresech v největších městech. Pouze okres Litoměřice se vymyká tomuto trendu, kdy v okresním městě Litoměřice žije pouze pětina obyvatel okresu, zatímco ve všech ostatních okresech jsou to více než dvě pětiny obyvatelstva celého okresu. V okrese Ústí nad Labem dokonce více než 80 % obyvatel obývá krajské město Ústí nad Labem. Tento stav již přetrvává od roku 1991. Proti ostatním okresům nalézáme v okresech Louny a Litoměřice výrazně vyšší podíly obyvatel v menších obcích (do 2 000 obyvatel).

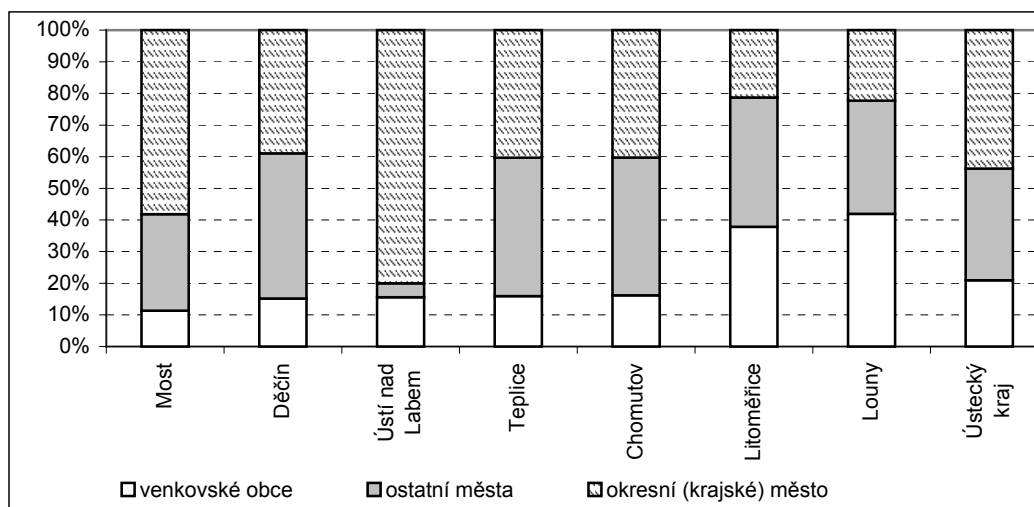
Tab. 6 Porovnání počtu obyvatel dle velikostních skupin obcí v letech 1991 a 2003 podle správního vymezení v příslušném roce (k 1. 7.)

Velikostní skupina obcí (počet obyvatel)	Počet obyvatel									
	Děčín	Chomutov	Litoměřice	Louny	Most	Teplice	Ústí nad Labem	Celkem	%	
	1991									
	do 200	555	2 205	1 758	1 188	1 119	381	399	7 605	0,9
	200 - 499	4 851	3 633	15 343	7 206	3 007	1 947	1 211	37 198	4,5
	500 - 999	5 541	5 863	9 452	12 069	647	8 292	2 839	44 703	5,4
	1 000 - 1 999	9 550	3 685	17 597	7 021	4 794	5 948	3 243	51 838	6,3
	2 000 - 4 999	13 875	3 329	11 713	9 060	5 666	6 625	10 618	60 886	7,4
	5 000 - 9 999	16 981	-	18 251	5 955	5 170	21 885	-	68 242	8,3
	10 000 - 19 999	27 084	52 371	13 625	-	-	29 497	-	122 577	14,9
	20 000 - 49 999	-	-	26 081	44 179	29 019	-	-	99 279	12,0
	50 000 a více	55 154	53 028	-	-	70 726	53 280	100 080	332 268	40,3
	celkem	133 591	124 114	113 820	86 678	120 148	127 855	118 390	824 596	100,0
	2003									
	do 200	1 321	1 753	2 910	1 508	937	588	307	9 324	1,1
200 - 499	6 225	3 474	15 531	9 628	3 061	1 574	1 534	41 027	5,0	
500 - 999	6 650	5 900	11 492	11 612	1 264	9 262	5 136	51 316	6,3	
1 000 - 1 999	9 926	5 743	16 940	8 486	3 113	6 190	4 843	55 241	6,7	
2 000 - 4 999	13 987	3 313	11 800	9 476	13 276	12 181	11 502	75 535	9,2	
5 000 - 9 999	16 458	-	18 386	6 139	-	16 483	-	57 466	7,0	
10 000 - 19 999	27 013	33 289	12 996	38 905	-	29 317	-	141 520	17,3	
20 000 - 49 999	-	20 993	24 572	-	27 077	-	-	72 642	8,9	
50 000 a více	52 113	50 359	-	-	67 936	51 168	94 204	315 780	38,5	
celkem	133 693	124 824	114 627	85 754	116 664	126 763	117 526	819 851	100,0	

Zároveň došlo během sledovaného období k zvýšení podílů obyvatel kraje žijících v menších obcích, což je především důsledkem rozpadu obcí probíhajícího v uvažovaném období. V samostatných obcích s počtem obyvatel do 5 000 žije v roce 2003 o téměř 4 % obyvatel více než v roce 1991.

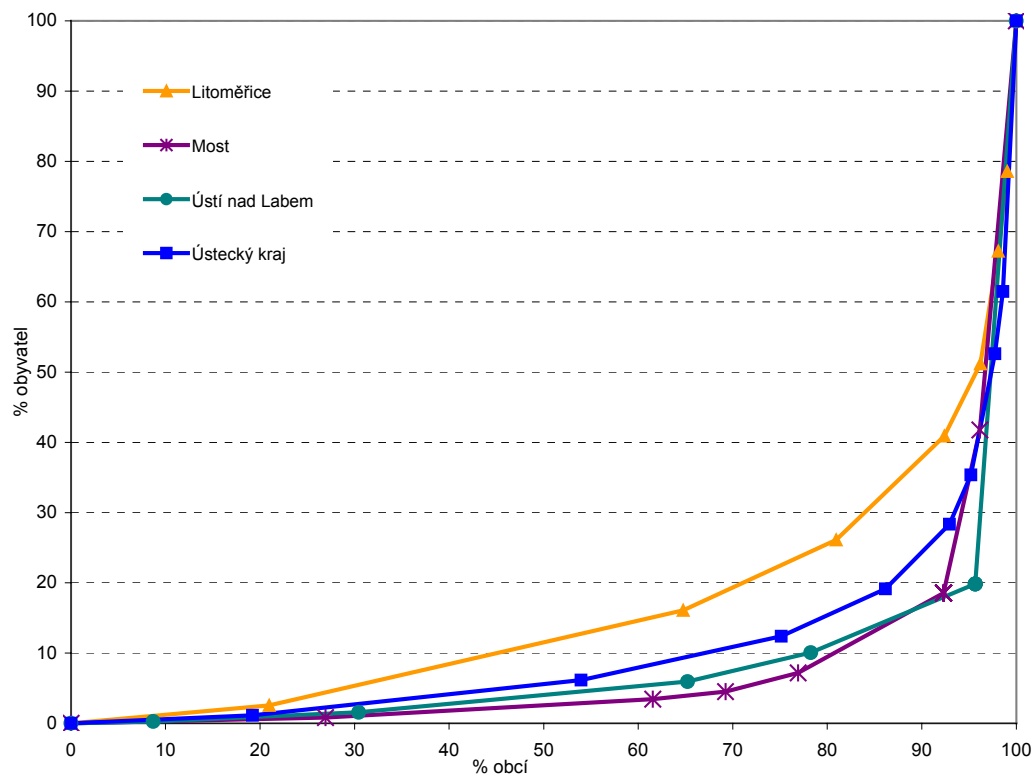
Základní jednotkou osídlení jsou obce. V demografii se tradičně člení na venkovské obce a města. Důvodem jsou odlišné charakteristiky demografické reprodukce, odlišné reakce jejich obyvatelstva na měnící se vnější ekonomické, sociální a politické podmínky, odlišná profesionální a sociální struktura a zejména odlišnost jejich funkce.

Graf 3 Podíl obyvatel venkovských obcí a měst v roce 2003 (k 31. 12.)

V předchozím grafu jsou okresy seřazeny vzestupně podle podílu obyvatelstva ve venkovských obcích. Zřetelně se odlišují okresy Litoměřice a Louny, kde podíly venkovského obyvatelstva se pohybují okolo 40 %, zatímco v ostatních okresech je tento podíl nejvýše 16 %. Toto je především způsobeno historicko geografickými faktory a hospodářským charakterem okresů. Podíl obyvatelstva v ostatních městech s výjimkou okresních a krajského města se pohybuje v rozmezí 30 až 46 % s výjimkou okresu Ústí nad Labem, kde je tento podíl obyvatel žijících v ostatních městech téměř zanedbatelný.

Graf 4 Křivky koncentrace osídlení v roce 2003 (k 1. 7.)

Prostorovou variabilitu osídlení popisují charakteristiky koncentrace obyvatelstva. Obecnou informaci a možnost srovnání v prostoru (i čase) poskytuje např. podíl obyvatelstva připadající na určitý podíl obcí. Větší koncentrace bude tam, kde je větší podíl obyvatelstva soustředěn v menším podílu obcí, maximální koncentrace je pak tam, kde je všechno obyvatelstvo soustředěno v jediné obci.

Graf č. 4 znázorňuje koncentrační křivky pro Ústecký kraj, pro okres Litoměřice, který je okresem s nejnižší koncentrací osídlení mezi okresy, a pro okresy Most a Ústí nad Labem, které se naopak vyznačují nejvyšší koncentrací obyvatelstva. Nejvyšší koncentrace obyvatelstva (to je nejvyšší podíl obyvatelstva v nejnižším podílu obcí) je podle očekávání tam, kde se nejvíce rozvíjel průmysl, který vytvářel velké výrobní podniky. Tyto podniky pak tvoří koncentrační jádro pro bydlení svých početných zaměstnanců. Naproti tomu okres Litoměřice s historicky rozvinutým zemědělstvím má osídlení rozptýlenější a rovnoměrnější.

Vývoj osídlení či urbanizace lze hodnotit také pomocí tempa změn tzv. základní urbanizace, to je podílu obyvatel žijících v obcích s méně než 5 000 obyvateli, a střední urbanizace, kterou vyjadřuje podíl obyvatel žijících ve městech větších než 20 000 obyvatel.

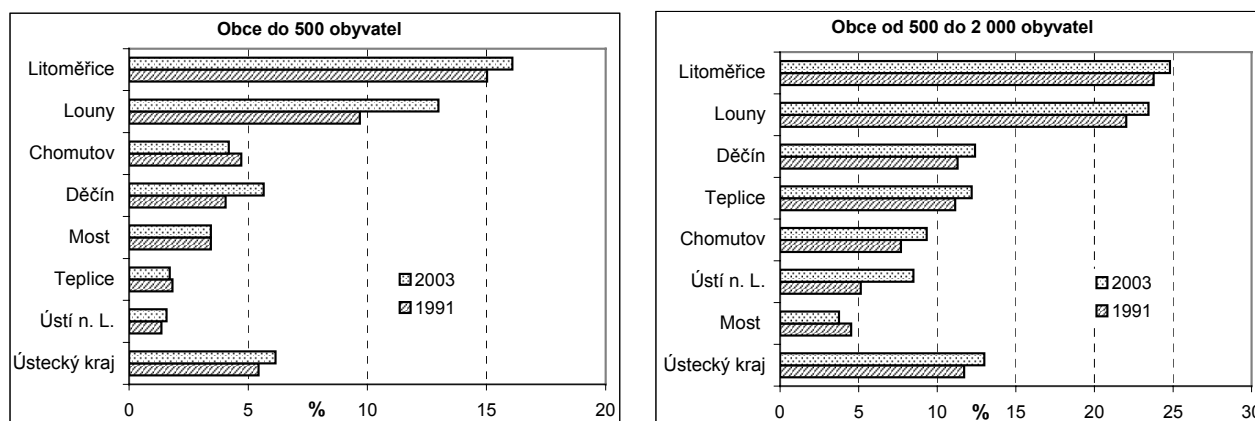
Tab. 7 Základní charakteristiky vývoje osídlení podle okresů (k 1. 7.)

Urbanizace	Ústecký kraj	Okresy						
		Děčín	Chomutov	Litoměřice	Louny	Most	Teplice	Ústí nad Labem
základní střední	1991							
	24,5	25,7	15,1	49,1	42,2	12,7	18,1	15,5
	52,3	41,3	42,7	22,9	51,0	83,0	41,7	84,5
	2003							
	28,4	28,5	16,2	51,2	47,5	18,6	23,5	19,8
	47,4	39,0	57,2	21,4	0,0	81,4	40,4	80,2

V letech 1991 až 2003 došlo ve všech okresech k vzestupu základní urbanizace. K nejvyššímu v okrese Most a naopak nejnižší přírůstek základní urbanizace nacházíme v okrese Chomutov. Střední urbanizace poklesla s výjimkou okresu Chomutov ve všech okresech, nejvýraznější pokles zaznamenáváme v okrese Louny, kdy původně 20 000 město Louny již v roce 2003 nedosahuje této hranice. Dále je to okres Ústí nad Labem s poklesem střední urbanizace o 4,4 %. V okrese Chomutov došlo jako v jediném k vzrůstu střední urbanizace (14,4 %), což bylo ovšem způsobeno nárůstem počtu obyvatel ve městě Jirkově, které v průběhu sledovaných let překročilo 20 000 hranici. Celkově v kraji došlo k vzestupu základní urbanizace o 3,8 % a poklesu střední urbanizace o 5,0 %.

Následující graf porovnává okresy Ústeckého kraje podle podílu obyvatel bydlících v nejmenších obcích v letech 1991 a 2003. Nejvíce rozdrobenou sídelní strukturu nacházíme v okrese Litoměřice, následuje okres Louny. Na opačné straně stojí okresy Ústí nad Labem a Most. V průběhu sledovaného období došlo téměř ve všech okresech k nárůstu podílu obyvatelstva žijících v nejmenších obcích.

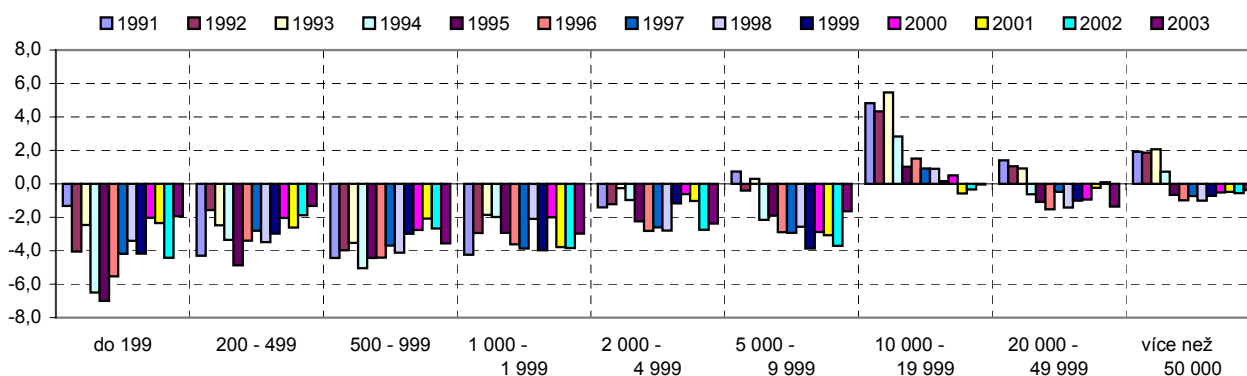
Graf 5 Okresy podle podílu obyvatelstva v malých obcích, rok 1991 a 2003 (k 1. 7.)

Při hodnocení vývoje přírůstku/úbytku obyvatelstva podle velikostních skupin obcí nalézáme v jednotlivých skupinách odlišnosti, a to jak u přirozené, tak i mechanické měny.

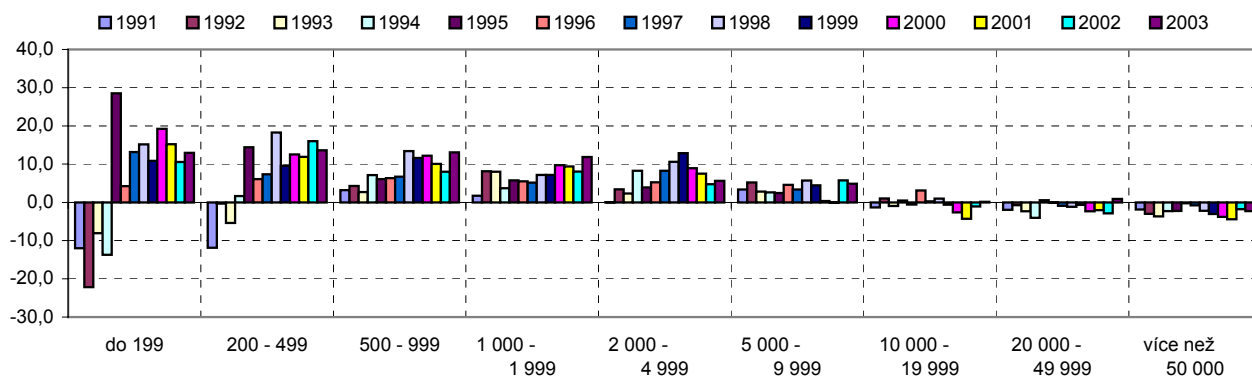
Přirozené přírůstky/úbytky podle velikostních skupin obcí jsou především odlišné v souboru obcí s 10 000 až 19 999 obyvateli. V této skupině zajišťují přirozený přírůstek celé skupiny hlavně města Krupka, Klášterec nad Ohří a v letech 1991 až 1994 město Jirkov, které v roce 1995 překročilo hranici 20 000 obyvatel a posunulo se tímto do další velikostní skupiny. Od roku 1999 do skupiny s 10 000 až 19 999 obyvateli přibýlo město Louny a v roce 2001 město Žatec. Obě tato města se vyznačují migračními ztrátami, které od roku 2001 již ovlivnily celou skupinu.

Graf 6 Vývoj průměrných přirozených přírůstků/úbytků počtu obyvatel podle velikostních skupin obcí

Přírůstky/úbytky stěhováním jsou rozdílné v závislosti na velikosti obce a během sledovaného období došlo k výrazným změnám. V průběhu let 1991 až 2003 došlo k proměně migračních ztrát ve dvou nejmenších kategoriích obcí v migrační zisky. Zároveň došlo ke zvýšení kladných migračních sald v obcích s 500 až 4 999 obyvateli. Obce s více než 10 000 obyvateli se po většinu sledovaného období pohybují v nízkých migračních ztrátách.

Graf 7 Vývoj průměrných přírůstků/úbytků počtu obyvatel stěhováním podle velikostních skupin obcí

Tab. 8 Přirozené přírůstky/úbytky podle velikostních skupin obcí (přepočteno na 1 000 obyvatel středního stavu)

	Obce s počtem obyvatel								
	do 199	200 - 499	500 - 999	1 000 - 1 999	2 000 - 4 999	5 000 - 9 999	10 000 - 19 999	20 000 - 49 999	více než 50 000
1991	-1,3	-4,3	-4,4	-4,2	-1,4	0,7	4,8	1,4	1,9
1992	-4,0	-1,6	-4,0	-2,9	-1,2	-0,4	4,3	1,0	1,9
1993	-2,5	-2,5	-3,5	-1,9	-0,3	0,3	5,5	0,9	2,1
1994	-6,5	-3,4	-5,0	-2,0	-1,0	-2,2	2,8	-0,6	0,7
1995	-7,0	-4,9	-4,4	-2,9	-2,2	-1,9	1,0	-1,1	-0,7
1996	-5,5	-3,4	-4,4	-3,6	-2,8	-2,9	1,5	-1,5	-1,0
1997	-4,2	-2,8	-3,7	-3,9	-2,6	-2,9	0,9	-0,5	-0,7
1998	-3,4	-3,5	-4,1	-2,1	-2,8	-2,6	0,9	-1,4	-1,0
1999	-4,2	-3,0	-3,0	-4,0	-1,2	-3,9	0,2	-1,0	-0,7
2000	-2,0	-2,0	-2,8	-2,0	-0,6	-2,9	0,5	-0,9	-0,5
2001	-2,3	-2,6	-2,1	-3,8	-1,0	-3,1	-0,6	-0,2	-0,5
2002	-4,4	-1,9	-2,7	-3,8	-2,8	-3,7	-0,3	0,1	-0,6
2003	-1,9	-1,3	-3,6	-3,0	-2,4	-1,6	0,0	-1,4	-0,4

Tab. 9 Přírůstky/úbytky stěhováním podle velikostních skupin obcí (přepočteno na 1 000 obyvatel středního stavu)

	Obce s počtem obyvatel								
	do 199	200 - 499	500 - 999	1 000 - 1 999	2 000 - 4 999	5 000 - 9 999	10 000 - 19 999	20 000 - 49 999	více než 50 000
1991	-12,0	-11,9	3,2	1,7	0,1	3,4	-1,3	-2,0	-1,9
1992	-22,2	-0,3	4,3	8,1	3,4	5,2	1,0	-0,7	-3,0
1993	-8,1	-5,4	2,7	8,0	2,3	2,8	-0,9	-2,3	-3,7
1994	-13,7	1,7	7,1	3,7	8,3	2,6	0,5	-4,1	-2,3
1995	28,5	14,4	6,1	5,8	3,9	2,4	-0,6	0,5	-2,3
1996	4,2	6,1	6,3	5,5	5,2	4,6	3,1	0,0	-0,2
1997	13,2	7,3	6,7	5,2	8,3	3,4	0,2	-0,9	-0,8
1998	15,2	18,3	13,4	7,2	10,6	5,7	1,0	-1,1	-2,2
1999	10,9	9,6	11,6	7,1	12,9	4,4	-0,6	-0,6	-3,0
2000	19,2	12,5	12,2	9,8	8,9	0,4	-2,6	-2,3	-3,8
2001	15,2	11,9	10,1	9,4	7,5	0,0	-4,3	-2,1	-4,4
2002	10,6	16,0	8,0	8,1	4,8	5,8	-1,1	-2,9	-1,8
2003	13,0	13,6	13,1	11,9	5,6	4,9	0,2	0,9	-2,3

Závěr

Demografická situace Ústeckého kraje zjištěná v roce 2003 potvrdila pokračující pokles počtu obyvatel kraje. Od roku 1991 ubylo v Ústeckém kraji 0,6 % obyvatel, což představuje v absolutních hodnotách téměř 5 000 osob. Největším dílem se na tomto úbytku podílel okres Most, kde v tomto období ubylo téměř 3,5 tisíce obyvatel. Mezi okresy byl velmi mírný přírůstek obyvatelstva proti roku 1991 zaregistrován pouze v okresech Litoměřice, Chomutov a Děčín.

Významných změn v tomto období doznala i věková struktura obyvatelstva, kdy se vlivem snížené porodnosti, zejména po roce 1995, snížila dětská složka populace v kraji. Mezi okresy bylo toto snížení nejvýraznější v okrese Chomutov, který ale nadále zůstává okresem s nejvyšším podílem dětí. Nejnižší podíl obyvatelstva ve věku do 15 let nacházíme v okrese Litoměřice. V důsledku tohoto došlo v kraji k značnému zvýšení průměrného věku na 38,5 let v roce 2003, což je zvýšení za posledních třináct let o 3,1 roku.

Vývoj sídelní struktury Ústeckého kraje v letech 1991 až 2003 byl poznamenán především osamostatňováním částí obcí. Během tohoto období vzniklo v Ústeckém kraji 34 nových obcí a 1 obec zanikla v důsledku těžby hnědého uhlí. Zároveň došlo ke zvýšení podílu obyvatel bydlících v menších obcích, což bylo částečně způsobeno osamostatňovacím procesem, ale i zvýšením migračních přírůstků v těchto obcích.